

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԵՐԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԵՐԱՅ ԸՆԴՀԱՆՈՒՄ 9 ՅՈՒՆԻՍ 1866

ԹԻՒ 783

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍԵՐՈՐԴ

ԶՄԻՌՆԵՐԱՅ 9 ՅՈՒՆԻՍ

Փարիզի Մանիթէօր լրագիրը՝ իւր թուոյն մէջ որ
'ի 5 Յունիսի ըստ նոր տուժարի, հետեւեալ ծան-
րակշիւ լուրը կը հրատարակէ .

«Մեծ դէպք մի տեղի ունեցաւ . քանզի Լատերիոյ
վեհափառ կայսրը զկնի պահպանելու իւր զօրաբա-
նակին պատիւը Իսթանբուլ մէջ՝ ցանկալով 'ի դործ
դնել լրագրաւորը զոր օգոտտաւ, 'Լատերիոյ կայսրը
յայտնած էր իւր նամակին մէջ որ 'ի 11 Յունիսի
ուղղեալ առ արտաքին գործոց պաշտօնեան իւր, կը
թողու զձէն հետեւի 'Լատերիոյ Լորդերուն և կը շնոր-
հի անոր միջամտութիւնը՝ հաշտութիւն ընելու հա-
մար 'ի մէջ պատերազմող տէրութեանց .

«Լատերիոյ կայսրը փութացաւ ընդունելու այս
հրաւերը, և անմիջապէս նամակներ գրեց Բրուսիոյ
թագաւորին և Իտալիոյ թագաւորին՝ որպէսզի զի-
նադադարում մի կարգադրուի» .

Տարախոյս չկայ թէ Լատերիոյ այս անակնկալ ու-
րոշումն առաջ, անակնկալ դէպքեր պատահած
պիտի ըլլային Լատերիոյ կայսերութեան հիւսի-
սային կողմը այսինքն Պոնտփոլի մէջ, ուր Յունիսի
14-էն մինչև 'ի 18 ահապին ճակատամարտութիւններ
տեղի ունեցան Լատերիոց և Բրուսիացոց մէջ .
Լատերիոյ մէջ կերէի թէ Լատերիոյնէրը բա-
ւական փառ կրեցին . Սալայն Յունիսի 18-էն մինչև
21, երկու պատերազմող կողմերը իրենց ամեն զօ-
րութիւնները կը դրոշմացոյցին որոշիչ պատերազմի
ընթացքը համար . որ իրօք տեղի ունեցաւ Յունիսի
21-ին Պոնտփոլի մէջ . Բէնիքսիկոյ քաղաքին մօտ .
կը հաստատեն թէ այս պատերազմին մէջ 270,000
Լատերիացի և 250,000 Բրուսիացի զինուոր ճակա-
տամարտեցան և մահաճաւաղ ահապին կոխը 12
ժամէն աւելի տևեց . Լատերիոցնէրը այս կողմէն
մէջ չարաչար յաղթուեցան զկնի քանջար պատե-
րազմելու և Բրուսիացիները փառաւոր յաղթութիւն
մի տարին, 120 թիւ դաշտ ձեռք ձգելով և 20,000
չափ թշնամի գերի բռնելով . իսկ երկու կողմէն
մոտնորդներուն և վիրաւորեալներուն թիւը չափ մեծ
է, թէպէտև ճշգիւ յայտնի չէ առկաին .

Լատերիոյ կայսրը պատերազմական այս ձախորդ
եղելութիւնները տեսնելով, և միանգամայն հաս-
կնալով թէ ինչն տիրել պիտի չկրնայ իրաւացւոյ
ձեռքէն աղատել, որոշեց յանձնել զայն Գաղղիոյ
կայսրը, և անոր միջնորդութեամբը զինադադարում
և հաշտութիւն խնդրեց պատուաւոր պայմաններով .

Իսկ այս պահադադարման համար եղած բանա-
խօսութիւնները տակաւին յաջող վախճան մի չու-
նեցան . Բանդի Բրուսիան կուզէ որ քանի մը բեր-
դեր իրեն յանձնուի Պոնտփոլի մէջ, նմանապէս
Իտալիան կը պահանջէ որ Բատերիոյնէրը կողմ
բերդերէն մէկ երկուքը իրեն յանձնուի որպէսզի
կարող ըլլայ զինադադարման հաւանութիւն տալ .

Վերջապէս մեր ընդունած լուրերուն նայելով
Իտալացիները Բատերիոյնէրը բերդերուն դէմ կը-
յարձակին և բրուսիացիները Բալկան և Թրօքսո
քաղաքաց տիրելէ ետև, Բէնիքսիկոյ պաշարեր են .
Բրուսիացի զօրաբանակին այս մեծ յաղթութիւնը
զլիաւորապէս անոնց հրաղինաց ճշգրտեմէն յա-
ռաջ եկած է կըսեն, որ յատկապէս Բրուսիոյ մէջ
նորադիտ կերպիւ մի շինուած են եղեր . Իտալեալ
բրուսիացի զօրադիտներուն արագապէս իրարու հետ
միաւորուիլը՝ զոր Լատերիացի զօրաբանակը չկրնա
արդիւնել, մեծապէս օգնեց այս փառաւոր յաղթու-
թիւնը ձեռք բերելու .

Լատերիոյ կերէի թէ Բրուսիոյ կառավարութիւնը՝
ինչպէս նաև Իտալիոյ կառավարութիւնը Լատերիոյ

տէրութեան նեղը ըլլալը տեսնելով զանազան պա-
հանջմունքներ յառաջ կը դնեն և անոր զինադա-
դարման խնդիրը չեն ուզէր ընդունելու . Իսկ
չեմք գիտեր թէ այս պահանջմունքները յաւելցնե-
լով, օգտակար թէ ֆէստակար վախճան մի պիտի ու-
նենայ իրենց համար . Վասնզի եթէ այս պահանջ-
մունքը անիրաւութեան և փառախորտութեան վերայ
հիմնեալ են, տարախոյս չկայ թէ յայնժամ Գաղղիան
Պոնտփոլի, գոյցէ Լոնդրան պիտի պարտաւորին չէ-
զօրութեան ֆահմանէն դուրս ելլել և մասնակց
ըլլալ պատերազմին . Լատերիոյ հաւասարակշիւութիւնը
անփաստ պահելու համար .

Լատերիոյ զօրաբանակին Պոնտփոլի մէջ պատա-
հած ստատիկ ձախորդութիւնը մեծ և վշտալի տպա-
ւորութիւն մի ընաւ կայսրը և Վէնայի ժողո-
վրդեան վերայ . որոնք ինչ վտանգութեամբ Պոնտ-
փոլի մարաշախտին յաջողակութեանը վերայ և իրեն
հրամանատարութեան ներքե կտնուել քաջ ու բազ-
մաթիւ զօրադիտներուն վերայ, տարախոյս չունենին
թէ մեծ յաղթութիւն մի պիտի տանին բրուսիացոց
վերայ . Իսկ իրենց անկախութիւնը 'ի դերեւ ե-
լաւ, և Պոնտփոլի մարաշախտին ծանրաշարժ քոյ-
լը՝ իւր վերայ ունեցած մեծ վտանգութիւնը և ու-
րիշ զանազան պատճառներ այս ցաւալի ձախորդու-
թիւնը բերին Լատերիոյ գլխուն, որ պիտի փոր-
ձութիւն մը չէ .

Լատերիոյ դէպքէն ետև, Պոնտփոլի զօրապե-
տը իւր բարձր պաշտօնէն զրկուեցաւ, և երեք ու-
րիշ զօրապետ զինուորական գաւառապետն առջե
կանչուեցան, որոց դէմ ամբաստանութիւն կը ըլլայ
թէ մասնակցի եղած են այն զօրադիտութեան պա-
տահալուն պատճառաւ . Լատերիոյնէրն են,
կըսեն, Բալկան-Կալլաս և Բէնիքսիկոյ և Բրուսիան
զօրապետները .

«Փարիզի Բրէս լրագիրը կըսէ Յունիսի 4 ամսա-
թուով . «Լատերիոյ Բրուսիան իւր յաղթութեան գի-
նովութեանը մէջ կընայ երևակայել գերմանական
կայսերութեան երազը, որ յաղաքողոյն մտայածին
բան մը կերէէր, Գաղղիոյ կայսրութիւնը բոլորովին
կը փոխուի . Կայսրը ըստ թէ կտա 1815-ին դաշ-
տադրութիւնները՝ ուսնի այս դաշտադրութիւններէն
մեզի համար ծագած ամենէն վտանգաւոր բանը՝
Բրուսիան է . բրուսիա մը՝ որ կը դադարեալ իւր
սահմանները՝ նոյն իսկ դաշտադրութիւններէն ա-
ւելի յոռի պիտի ըլլայ . Վեհապետական բրուսիա
մը՝ որ կը լուծէ դաշտակցական պայմանը՝ որ պիտի
հիմնադրէ Գերմանիոյ մեծութիւնը՝ պիտի ըլլայ
Գաղղիոյ համար, այնպիսի ծանր վտանգ մի, որուն
մը և է կառավարութիւն մի չկրնալ թոյլ տալ» .

Վէնայի Լատերիոյ լրագիրը Յունիսի 21-ին
պատահած ձախորդ դէպքերուն տխրութեանը մէջ
կըսէ թէ . այս ցաւալի տխրութիւնը ևս առաւել
սաստիկ է վասնզի զօրաբանակին գլուխը այնպիսի
անձ մի կը գտնուէր որ ժողովրդոց և զօրաբանակին
կատարեալ վստահութիւնը ստացած էր և որուն
կայսրը կատարեալ աղատութիւն շնորհած էր իւր
որոշմանցը մէջ որոց վերայ ամենին քննութիւն
մի և սղգեցութիւն մի չկար . Իւր կարգադրութիւն-
ները կայսերական վաւերականութիւնը կը տառնային
միշտ . Լատերիոյ կերէի թէ այն ձայնը՝ թէ
ընդհանուր հրամանատարին վերայ սղգեցութիւն
'ի դործ գրուած ըլլայ . Կր յուսամք այսու ամենայ-
նիւ, թէ գործունեայ միջոցներ ձեռք պիտի առ-
նուին ապահովեցնելու համար մեզ յաջողութիւններ
թէ զինուորական ասպարէզին մէջ և թէ քաղաքա-
կան ասպարէզին մէջ .

Պատերազմին դաշտէն հասած լուրերը՝ ստուգու-
թեան կարօտ են միշտ . վասնզի եթէ հասած լուրը
Լատերիոյ կողմէն է, յաղթութիւնը իւր կողմէն է պի-

տի ըսէ, և եթէ հասած լուրը բրուսիոյ կողմէն է
բրուսիացիները յաղթական հանդիսացան պիտի ըսէ .

«Իւրաքանչիւր ճակատամարտութեանէ ետև, կըսէ
Փարիզի Բէնիքսիկոյ լրագիրը, բրուսիական հեռագիր մի
բրուսիոյ յաղթութիւնը կը զանազանեմ և անտրիա-
կան հեռագիր մի Լատերիոյ յաղթութիւնը կը հրա-
տարակէ .

Յունիսի 25-ին ըստ նոր տուժարի՝ Պոնտփոլի հետա-
դրով հետեւեալը կը ծանուցանեն .

«Ստատիկ ճակատամարտութիւն մի տեղի ունե-
ցաւ 'ի մէջ պահպան զօրապետին և Լատերիոյ զօ-
րաբանակին տասներորդ զօրապետին, հրամանատա-
րութեամբ Կոպլէնց զօրապետին . Լատերիոյ զօ-
րապետին յաղթուեցաւ, և անոր զինուորներէն
քանի մը հազար հոգի դերի բռնուեցան . բայ
յայտնաւէ բազմաթիւ թնդանութիւն և պատերազմա-
կան նշաններ առին .

«Իրտերիք Լատերիոյ իշխանին զօրաբանակը՝ միա-
ւորուելով Զէրուարթ զօրապետին զօրաբանակին
հետ, երէկ տիրեց Միւնչէնկոյ քաղաքին՝ յաջող
պատերազմ մի ետև և 800 գերի բռնեց . Թշնամին
քաշուեցաւ 'ի Բիւրսթէնպոլիս՝ 2000 հոգի չափ
կտրուեցան լէ ետև . Իսկ մեր ըրած կորուստը քիչ է .

«Բրուսիական հինգերորդ զօրապետը՝ Սթէմմց
զօրապետին հրամանատարութեամբ՝ Յունիսի 27-ին
մղեց Իտալիոյն զօրապետին զօրադիտը դէպ 'ի
Դոնէֆոգատ . Լատերիոյ ևս, զկնի արիւնահեղ կոխէ
մը՝ պարտաւորեց թշնամոյն զօրաբանակը, որ ետ
քաշուի . Լատերիոյնէրը մեծամեծ փաստներ կրեցին
որոցմէ քանի մը գրաւակներ առին» .

Ինչպէս կըսենք, բրուսիացիները ամեն կեր-
պիւ յաղթուեցան . Լատերիոյնէրը միևնոյն պատե-
րազմին վրայօք Վէնայէն Յունիսի 29-ին յուղար-
կուած հեռագիրը .

«Բրուսիացիները կատարեալապէս յաղթուեցան
Լատերիոյնէրն որոնք Կոպլէնց զօրապետին հրա-
մանատարութեան ներքե էին . Թշնամին 1000 հոգի
մեռեալ և վերաւոր ձեռք պատերազմին դաշտը և
փութացաւ Կալլայ քաշուելու որ Բրուսիոյ երկիր է .
Լատերիոյնէրը՝ որ կը յառաջանային և պիտի
գրաւէին Միլիթին քաղաքը, սաստիկ կերպիւ մղ-
ուեցան Լատերիոյ զօրապետին ձեռքը զօրադիտէն
և պարտաւորեցան ետ քաշուիլ դէպ 'ի Թուրքոս .

«Լատերիոյնէրը ետքը, բրուսիացիները անցեալ
դիշեր մեծ փութով պարպեցին Մէլիք, Տափուպա
և Լէրիա քաղաքները և քաշուեցան դէպ 'ի Կոնսթն-
թինոպոլիս . Լատերիոյնէրը մեծամեծ փաստներ կրեցին Լա-
տերիոյ քաղաքին դէմ յարձակելու ժամանակներն .

«Լատերիական զօրաբանակին զինուորական գործու-
թիւնը կատարեալ յաջողութիւն մի ունեցաւ .
միաւորութիւնը Դոնէֆոգատ Լատերիոյ զօրա-
բանակին՝ Սթէմմցի զօրաբանակին հետ, ըստ ժա-
մանակին արդիւնեցաւ .

«Լատերիացոց կրած փաստները վերջին երեք աւ-
ուրց կոխներուն մէջ, հազիւ թէ 2000 մեռեալ և
վերաւոր կրնան ըլլալ . Իսկ բրուսիացոց փաստը
եթէ աւելի չէ, ամենին պակաս ալ չէ» .

Վէնայէն հասած վերջին լուրերը կը ծանուցա-
նեն թէ Իտալիոյ հետ հաշտութեան դադարները
երթալով կը յառաջանան . և յիշեալ մայրաքաղաքին
բնակիչները ինչպէս նաև Լատերիոյ կայսրը յոժա-
րափառ կուզեն հաշտութիւն ընել Իտալիոյ հետ .
սակայն Բրուսիոյ դէմ եղած հասարակութեան թըշ-
նամութիւնը երթալով կուտընայ . և ոչ կայսրը,
ոչ ժողովուրդը չեն ուզէր անպատիւ հաշտութիւն
մի ընել բրուսիոյ հետ .

Կերէի թէ Միլիթոյ վախճանի խնդիրը բարեկա-
մական կերպիւ և բանախօսութեանց միջոցաւ լուր-
նալու վերայ է . Կը հաստատեն թէ Բրուսիական իւր

բեմականական ժողովը աղերսագիր մի յուզարկած է խորհրդային Դրան, յորմէ կը խնդրէ զվաւերա- կանութիւնը Զօնայի իշխանին : Եթէ այս վաւերականութիւնը չորհրդաւորու ըլլայ, յայնժամ Մոլոտովալաքիայի առ խորհրդային Դրան վճարած տարեկան տուրքը պիտի աւելնայ, կըսեն :

ԱՐՇԱՆՈՅՍ

Արշալուստյն ցախընթաց բուռն մեջ, սրբոց քարգ- մանգացն մերոց Մետրոպոլիտան Սահակայ տօնախմբ- բուրիւնը՝ Մետրոպոլիտան վարժարանին մէջ գեղեցիկ հանդիսի կատարուիլը իմացուցիք. միանգամայն ծանուցիլը քի յիշեալ վարժարանին վերատեսուչ Ե. Կառապետի հաստատու մեծարգոյ Ոսկանեան պարոն Ստեփանը՝ ճառ մի կարդաց : Ահա անիկ այն ճառը :

Գեղարարի Հայր տաք եւ մեծարգոյ ճեպար :

Այսօր երեք ամիս է որ Ոսկանեան Ընկերութիւնը սուրբ Մետրոպոլիտան Զոնայի միջոցով տնտես- սութեան սանձը իր ձեռք տուաւ. այսօր անշուշտ ան- գամ է որ հոս կը հաւաքուինք մտորք Մետրոպոլիտան, մեր պաշտարանին, անոնք փառաբերելու եւ տօնը խմբելու համար. և մենք ամենքս, պատուաւոր կամ գործունայ անդամք, այսօր ստուգամէս մեր պաշտարանը կը սկսինք կատարել ճատարակութեան նայուածքին ներքեւ գնելով որդեկներու մեծութիւնը եւ զգալիութիւնը շնորհ, որոնց ամենուն յաջողելու փառքը ունեցանք ուսումնասիրու- թեան վաճառին հետեւն կոտելով և անկախութեան (1) մեծ սկզբունքի վրայ կոխելով :

Ոսկանեան Ընկերութեան, ինչպէս նաեւ ամեն օգ- տաւէտ գործերու, մայր եղաւ հարկաւորութիւնը (նե- ւէսիթէ), որնոր երբ տեղի ունէր կը լըլայ, կարծեալ է մարդուս բոլոր էութիւնը կը յայտնէ և հարկելու իր զօ- րութիւնը՝ նոր բոլորք մը ընդունելով, ապաքիւն չկրնար մնալ երբէք :

Ինչ էր այն հարկաւորութիւնը որնոր տեղի տուաւ Ո. Ընկերութեան — Իզմիրի Հայոց մտական պարսա- լեի և միանգամայն ցաւալի միջակը. պարսաւելի վասն- զի կը թուէր տեսակ մը թուականութիւն և գիտու- թիւնը տղայի խաղալիք եղած էին. ցաւալի վասնզի օ- տարտոյ լեզուներ թնթողել, փառքի յետին կէտը սեպ- ուած էր տեսակ մը լեզուազաններու բոլորութիւնը : Այս վիճակին տիրութիւնը այն աստիճան հասած էր որ, վարժ աշակ մը համար, փրկութիւնը ուրիշ տեղ բնո- տելու չէր եթէ ոչ միահամուռ եռանդի կամ աղիւ- դարմանի մը մէջ, առանց այս անձը կամ միւսը ընտ- տանելու : Եւ որովհետեւ այսպիսի եռանդ մը բերի ը- լայու համար ուղղութեան (տիրեքիտի) կարօտութիւն ունի միշտ, մեր մէջէն գլխաւորապէս մէկը աւելի լու- սեպից այսպիսի ուղղութիւնը կարգաւոր ընկերութեան յանձնել քան թէ ձգել մասնաւոր անձերու խնամքին :

Այս պայտէս կեանք տուաւ Ո. Ընկերութեան տեսիլը և շուտով բազմաթիւ անձեր մէկ դրօշի ներքեւ ժողովեց- ի ընկերութեան ձեւը և օրէնքները ընտրել և նախատակին հասնելու համար ապահով ուղի մը գտնել, վասնզի եթէ ամեն ուղի Հմուտ կըտանի, ամենքն ալ հաւասարապէս ապահով չեն, մասնաւոր թէ մէկ քա- նին մոլորուելու տեղի կուտան :

Մեկտեղի էր, մէկ կողմէն, մեր ընկերութիւնը արեւ- մտեայ ընկերութեան մը վերայ ձեւել և փշտողիլ, վասնզի կըզգայինք որ Իզմիրի մէջ ենք և ասիական օդը կըծծենք, միւս կողմէն՝ շատ դժուար էր արեւելեայ ան- կայուն տարերքով մեր չէքը սկսիլ և անոր հիմն դնել այնպիսի կարծիքներ՝ որոնք դարուս հնութիւնները կրնան սեպուիլ : Հարկը կըզատապարտէր ուրեմն մի- ջին կէտ մը ընտրել արեւմտեայ ու արեւելեայ տեսիլները լրարու խառնել և Եւրոպայի արեւ կամ լոյսը արեւելի հողին վրայ ծաւալել՝ որպէսզի մէկին հաստատութիւնը մեզ տանի և միւսին նշույլը առաջնորդէ :

Այս կարեւոր համադրանքով սկսանք Ո. Ընկերու- թեան կանոնները շինել և իր անդամները երկուքի- րսմանը՝ որպէսզի գործը աւելի անշուշտ կը խաղաղ տուալ կըթայ և ոչ վասնզի խորութիւն մը կուգիլ հաստա- տել ինչպէս որ նախանձը յանդգնեցաւ ըսելու : Երկրոր- փորձ մը արդէն մեզ յայտնած էր որ մեր ազգին մէջ ա-

(1) Ո. Ընկերութիւնը մասնաւոր յօդուածով, որո- շած է որ բնաւ ամենեւին քաղաքական խնդիրներու չխառնուի. ուստի անկախութիւն բառը գիտութեանց միայն յատկացնելու է եւ ոչ ուրիշ գործերու :

ւելի միտում կայ իշխանութեան թէ գործելու, և որով- հետեւ ամեն նոր ձեռնարկութիւն աւելի գործելով ա- ռաջ կըրթայ քան թէ իշխանութիւնը գործունայ անդամնե- րու փոքրիկ խումբ մը երեսակայինք Ոսկանեանին, ըստ մէջ, և աշխատանքները եռանդ ունեցողները այս խումբիս զբօսին ներքեւ կրկնել և գրաւած կամ յոգնած բարեկամները, գիտելին տաղաւարներու մէջ հրաւիրել իրենց պաշտօն տանով՝ եր հնկեն և պատրաստութիւն, հարկը ստիպած ժամանակ, խումբին գիտելը անցնիլ և գործունայ ընկերներու աշխատութիւնը կատարել :

Թէ՛ ընկերութեան ներքեւ թէ՛ իր հիմնաւոր կա- նոնները սիրով ընդունուեցան հասարակութեան՝ որուն համակրութիւնը շուտապէս գէտ ի մեզ գալ և ամեն կերպով խորհուրդ տալ : Բնական էր որ այսպիսի հա- մակրութեան մը հետ վերը յիշուած նախանձը իր կա- պոյտ գոյնը երեսն հասնէր, իր զգալի կերպարանքը յոյս տար, սիրտին մեղքը՝ դուրս հոսէր և մեղի գէտ գրգռէր կարծուած ազգաւորներ, կարծուած ազգա- տաններ և կարծուած ռուսականներ՝ հաւասարա- պէս զարմանք պատճառելով՝ ազգութեան, գիտութեան և ազատութեան Ոգիներու, որոնք այսպիսի անշուք սի- բողներու տնտեսը անգամ չէին լսած :

Ազատութեան սուտ սիրողները զմեզ կըբարձրակեն, վասնզի անկախութեան սկզբունքին վրայ Ո. Ընկերու- թիւն մը վերջինիցէն. ծուռ մեկնելով այս սկզբունքը, ծուռ մեկնելով անկախութեան բառը, ծուռ մեկնելով մեր համագումարը, ծուռ մեկնելով մեր նպատակը, ծուռ մեկնելով ամեն բան, վասնզի իրենք ծուռ էին, վասնզի իրենք ուղղութեան ստեղծ ունէին և վասնզի կեանքիս որեւիցէ պարագայներու մէջ վարչական մը ուղի կ'ենտրոնէր զօրութիւն չէին զգալի կրկնէր, այն- քան նախաթիւնը զիրենք աւելի, պաշտօնի է անկախ- նի գէտ ի անպատուութիւն :

Գիտութեան սուտ սիրողները կըխորտակին և քո- թեան բարեկամ հասարակութիւնը կըխորտակին կըր- թութեան համար վրձնած փորը հրահանգի մը պակ- սաւոր օրինակը քաշուտելով և անկէ անտի հետեւ- թիւններ հանելով, վասնզի անկեղծ իմաստասիրութեան միտած և մեր վստահութիւնը փորձին վրայ դրած՝ հա- մարձակեցանք, առաջին անգամ Իզմիրի մէջ, կըրթ- թիւնը գիտութեան վրայ հիմնել ու միտքերը մշակելու և ոչ շուրթերը զարգարելու աշխատել :

Ի վերջէ՝ ազգութեան սուտ սիրողները, գիտունի ընկերութեան մը բնկորն արձագանգ ըլլալով՝ սկսան արեւի մէջ հիմնուած մեր Ո. Ընկերութիւնը մեղմորդի, վարժարան և հեղինակ իսկ, վասնզի իրենց կեանքը մի թ խորհրդէ ուրիշ ապարկ չճանչնար և հետեւ- պէս չկրնար ընդունիլ որ կարծիք մը շահատակնի իրենց մէջ քանի սինկթոր դարձնելու փառք գէն- ըրելը չզօրածանէ : Այս գաղտնի ընկերութիւնը ու- հոս և հոն գտնուող իր ծախսաւոր արքանակները, շա- տերուն մտքը փրկին, անմեղութեան արեւը հոսու- լուն պատճառ եղան, հայրենի հողին վրայ նոր սու- բորներ ևս աւելցնել (իր թէ գտնուածը բաւական չսեպուէր) և տակաւին չեն ուղարկել և տակաւին չեն ուղարկել անհոգի հանգստի ձգել որ ուրիշները կըրթ- թեանը գտնէ՝ դարման մը գտնեն այն ամեն աղէտքին զորմոր սուտ ազգասիրութեան արմատները : . . .

Այս պայտէս մարդիկ են անոնք՝ որոնք ազգին ա- նոնք բերանին կուտուն միշտ, որոնք Ո. Ընկերու- թիւնը կըզգայնորեն, որոնք օգին մէջ օրէնքներ հաս- տատներ ըսելով իրենց անգործութեան կըրթեան և վար- քին արդիւնքը երեսն կըհանեն : Այսպէս :

Անցնել հետեւ կամ անոնց վրայ կըգտնուէին ու- րիշ անձեր որոնք առանց միեւնոյն օգին ունենալու և առանց լաւ մը կըտելու իրենց ըրածը, թշնամութիւն կըշտեցնէին Ո. Ընկերութեան և արդեւ իրենց կըզգէին անոր առջև, որպէսզի իր նպատակին զարտուղի և ժամանակ կորստնցնելով իր եռանդը մաշէ անհիմ- ին խորհրդներու համար : Ստուգել անոնց ըրածը աւելի հակառակութիւն էր քան թէ յայտնի թշնամութիւն, լայց հակառակութիւնը, երբ տղիսութեան կըրթի, յայտնի թշնամութեան պէս գէշութիւն կընայ անտա- զրեւ և ամենէն օգտաւոր գործ մը ապարդիւն ընել : Հոս Ո. Ընկերութիւնը հրապարակաւ իր շնորհակալքը և երախտագրութիւնը կըշտեցնէ անձնանուէր երեսնի ազգայնոց և կըշտուայ որ ինչպէս անցեալին, նմանապէս նորագոյնին մէջ իրենց համակրութիւնը և հովանին չպիտի զանաւ մեզմէ :

Համառօտներ և ազգասէր հանդիսականներու ուշա- զրաթիւնը չըյողնեցնէր մանր պարագաներով :

Մարտի մէկին մասնք (չենք ըսեր յաղթանակաւ, վասնզի տրտմութիւնը մեր սրտին մէջն էր) : Մարտի մէկին մասնք Ս. Մետրոպոլիտան Զոնայի միջոցով զարու- ները և տակաւին սեպուէն անգին չանցած՝ այս տրտ- մութիւնը սկսաւ մեծնալ և զմեզ այնպէս գրաւել որ յուսահատութեան շատ հետեւ չէինք գտնուէր : Եւ յիշուի, ամեն բան կըպարկէր հոն. ամեն բան նորու- գտնութեան կարօտութիւն ունէր, ամեն բան զետեղու- թիւն կըխնդրէր, վասնզի ամեն բան իր տեղին կըր և արտաքոյ կարգի դատաւորութիւն մը ընդունէր էր : Սուրբ Մետրոպոլիտան դպրոցը մասնաւոր ամալի չէնքի մը տպաւորութիւն կընէր սցեկուէն վրայ : Հոս պատ- մը փրած կամ առանց ծեփի, հոն պատուհաններ առանց տակաւի կամ փեղկի : Թանգարանին մէջ խորտակ- ուած կահկարասիք և երկու մաս փռի. ներքի տեղ որմնի պատերուն վրայ կըկուտ և փոխանակ դարձի ծաղ- րանկարներ : Թանգարանին գործիքներուն մեծ մասը աւրուած, քանի մը հատը յափշտակուած և միայնորդը անգործանելի վիճակի մէջ : Որ և նայիս անխնամու- թիւն, ինչ և քննեա պակասութիւն. ինչ և բռնեա փառ- թիւն : Ամեն տեղ հաշմ տնտեսութեան մը շաղկը և ամեն կողմ ծակեր, որկէ ներս մտնել և արմատ ձգել են անխնամութեան փուշերը . . .

Ահա անիկ ներքին կողմերէն Ս. Մետրոպոլիտան դպրոցին : Վարժարանի լըլուած տուի մը կընմանէր անիկին ոչ ազգային չէնքի մը, և այս չէնքը տեսնող եղանակը . . .

Համար մասնաւոր կողմերէն : Ահա իր ուրիշներ, եթէ կուգնէր վեր ի վերայ նայուածքով մը չզգոնաւ : Երեսակայինք մէկը քանի մը հարկի տղաքներու բազ- սութիւն մը, որնոր առաւել միշտ և իրիկուն կըբաղի շուրթեր շարժել, յիշողութիւն սրել, բառ մերտել և հիշուելու գիտել խառնել, այս տեսակ գիտելը գի- տութեան հոր սեպելով և անկէ ուսմանքի ծաւալը առ- նելու համար. երեսակայինք նոյն բաղաւթեան մէկ մասը խորհրդը ծուռութեան նախաձեռն և գլխովին հա- տուած՝ որ վերջապէս անգործութեան մէջ, որ ամեն նուն պարագան է ժամանակը կարճեցնել, խաղալիք գտնելու հետեւ ըլլալ և զբոսանքներ հնարել, երեւ- կայինք, կըսեմ, այսպիսի մատուց բաղաւթեան մը և անոր սրտած կըրթութեան լըլուած արտաքինք գի- տութիւնը կամ մտական արեւը ընդհանուր ճանապարհ- թիւնները որոնցմով մարդուս միտքի գործութիւնը կը- ըրաւապատկի և ստուգիլ գտնելու վրէժ թաղաւորը. նուրթեան : Այսպիսի երեսակայինք մը ընկէ ետեւ՝ գիտութեան և գիտալիսութեան տեղ. քերականութեան շոր արտաքինք ընտրել, անոր խնամքով կանոնները իրեն վեմ օրէնք ընդունել և հարկաւորներ մանկու- թիւնը որ դանդաղ միտքին մէջ տպաւորէ, գորդարներ այս քերականութիւնը հետեւորութեան թմբակ մը զնայելով, ընդհանուր պատմութեան պատմութիւնը բոլորովին մութի մէջ ձգելով կամ այնպէս սքողելով որ բան մը չտես- նուի. հայրենիքի անտեղ կամ սկը բերան անտեղ և ամեն պարագայի մէջ լայն գործածներ առանց գիտ- նալու հայրենիքի տեղագրութիւնը և հայրենական ա- լանդութիւնները. աշխատել շիտեղիտակ կարգաւ չգիտողները բանաստեղծի կարգը հանել, ծուռութեան գիտով մը նոս անգամ սրբագործածը իրեւ հրաշա- կերաւ տպագրել տալ և անմիջապէս ներքեւ Երեւա- կայինք կըսեմ՝ ասանկ ամուլ գրութեան մշակուած միտքի և այն ժամանակ գիտել թիւն տեղեկութիւն մը պիտի ունենանք սուրբ Մետրոպոլիտան դպրոցին վրա- յօք, երբ մեր հոգաբարձութեան ներքեւ ինկաւ այն : Այն ժամանակ պիտի հասկընանք թէ ինչու Ո. Ընկե- րութիւնը զամենք մէկին ուղեց աւել, նոր տեսիլնե- րու հոնք մը անկէ անցնելու համար ինչպէս որ Հեր- քուլէս Օթլաի ախտները մարբելու համար ստիպ- ուեցաւ Արթի գետը անոնց մէջէն անցնել տալու :

Հօրպա բարոյական կացութիւնը : — Այս ալ մտա- կան կացութեան պէս ուղարկելի : Երբ վեհ գաղափար- ներ միտքերը գէպի վեր չեն տանել, երբ, ընդհակա- ոսկին, միտքերը կըսողան և գետնի հաւասար տեսիլ- ներով կըխաղան, անկարելի է որ սիրտը բարձրնայ և բարոյութեան անապակ հիւթով ընցուի : Երբ միտքի աղբաւորութիւնը այնքան է որ մուրացողութիւն կար- տաղիք, ան նարին է որ սիրտը զարգարուի առաքինու- թեան զանձերով, և երբ միտքը ապականութեան են- թակայ կըզտնուի, սիրտի անգործութիւնը երկար առեւն չկրնար պահուիլ, տարափոխութիւնը կուգայ, կըպա- շարէ էութեան մասերը և կըտանի զանոնք ի լուծու- :

Այսպէս ուրեմն՝ երբ Մարտի մէկին Ո. ընկերութեան յանձնարարական Իզմիրի Հայոց կրթութեան խնդիրը, սուրբ Մարտիկան զարդը ոչ նիւթական և ոչ լակ բարդական կերպով մը կը ներկայեցնէր մեզ՝ որով միայն կաթնեղջիկ կարելի ըլլար մեր ձեռնարկութիւնը առաջ տանիլ։ Այսպէս ուրեմն պատէն և յարկէն սկսելով՝ կըրնա՞նք աստիճան մը մինչև տղայութեան սկիզբը տարողէն և անոր արժանի ապագայ մը պատրաստել։

Չկարծեն յարգի ունեցողք, որ այս մեր ըսածնէն լոյն մը չափազանցութիւն մը կայ և պատկերին գոյնը կամուրջ կը ընդամենընէր որ այն ատենուան պաշտօնաւորները տեղի յաճոյսոր երեխան կամ ծնողքնէն հակակրօթիւնը անոնց գէ՛մ գրգռի։ Այսպիսի խորհուրդ մը մեր միտքէն չէ անցեր և չանցիր երբեք, վասնզի կրթութեան վերաբերուած խնդիրներու մէջ առաջին և միակ յանցանքն է՝ միշտ ժողովուրդը։ Երբ ասիկա իր սրտովը չկատարէր և արթուն չհսկէր կըրթութեան աստիճանը վրայ, երբ անտարբերութիւնը բարի նախանշուած տեղը կանցնէր, երբ և թողու որ ուսման երբ իր նպատակէն հեռանայ և փոխանակ պիտանի քաղաքացիներ պատրաստելու անպիտան և խնամակալութիւնը կաւելցնէ, երբ ժողովուրդ մը այս կերպով կը վարուի, կը տեսնենք, անկախ իրաւունք չունի պանդաւոր մը արտարելէ և յանցանքը դատաւորներու հաղաքածուի, մարդիկ և ուրիշ մարդերու վրայ դնել, վատնել, վերջին անգամ կըրկենք, յանցանքը ժողովուրդը ինքն է և ինք ուղղակի կը յայտնէր մեզոգորութեան ներքին։ Ո՛հ ոչ. մեր ըսածներու մէջ չափազանցութիւն մը չկայ և չատ ապգայիս չօչափելով զգային Մարտիկան զարդին մէջ գիշտուած անկարգութիւնները որոյ մէկ քանին միայն հոս յիշելիք։

Այստեղի ուրեմն անցեալին համաժողովուրդային թիւը մեր պարտքն էր ձեռն առնել և զայն մերկայեցնել, որպէս իր բաղձնատէր կէտ մը ունենար և ճշմարտութիւնը պաշտպանելու շինիքի մանամթեր քննարկներու գէ՛մ։ Այս անցեալը իմանալէն ետք՝ ներկայիս քննութիւնը ձեռք կը վերաբերի։ Կրնաք ամեն ազատութեամբ ձեր հետաքրքրութիւնը լցնել և տեղեկութիւններ խնդրել, կրնաք ձեր միտքի կասկածը փառատել և եղելութիւնները նշանակել։ Հոս հիմա լուսաւորութեան ատեն մ'է և մենք կատարեալ նենգութիւն կըսեալներ բան մը մտքի մէջ պահել։ Կրտեսնէք որ տակաւին մեծ

արդիւնքներ չունինք թէպէտ և զարգացումը նշանաւոր ըլլայ. կրտեսնէք որ մեծ մեծ խառնուրդներով չենք պարծիր, կրտեսնէք որ գիտութեան մշակ ենք և կուգենք պարզ մշակ մնալ. վասնզի դիտաւորութիւնն իրաւութեան ծառայութիւնն է և ոչ փառքին և տեղին վազել։ Այդ երբ մշակ մը փուշով և տատանով լեցուն գաշալը մէկ երկու տոնուան մէջ կ'ոնջարէ, և կը հարթէ և կը կակղեցնէ և երբ վստահութեամբ սերմը անոր գոգը կը թափէ, շուտով իրմէ երախայրիք և ոլորտուղ սպասել արգարութեամբ մեծ նշան չըթուիր մեզ։

Չկայ բան մը աշխարհիս մէջ որ անոր առանց ժամանակի օգնութեան բեղմնավորի և կատարելութեան հասնի։ Ժամանակն է տէր ամեն ձեռնարկութեան և իր հրամանին դէմ երթալ անպատասխարութեանց մէջ ամենէն ամուլ և ծաղրելի ապաստարարութիւնն է։ Չկայ նաև բան մը աշխարհիս մէջ որ երկար փորձի մը տուած ապացոյցներու առջև չխոնարհի և անոր վճիռները չընդունի։ Այդ ժամանակն սղութիւնը մեզ յոյս կուտայ և փորձին յաջողութիւնը՝ վստահութիւն։ Այո, մեզ վստահութիւնը մեծ է, վասնզի հաւատարմութիւնը գիտութեան կը ծառայէ, և դիտութիւնը իրեն ծառայութիւնը ընդունը կը բարձրացնէ ու անվարձ չի սղոր երբեք։ Մեր վստահութիւնը հաւատաւ է, վասնզի ժողովուրդին համակրութիւնը ունինք։ Մեր վստահութիւնը անդրդուելի է, վասնզի ներքին համոզումներով կը շարժենք և ոչ արտաքին զրգումներով, և այս ներքին համոզումները խորին արմատ ունին մեր միտքի և սիրտի մէջ։ Ասով չենք ուզեր ըսել բնաւ որ քիչ առնուան մէջ կատարելութեան պիտի հասնինք, որ քիչ առնուան տեղացի խնդիր վրայ, որ երջանկութեան շփոխը պիտի տանինք Խզմիրի սիրուն ժողովուրդը։ Այսպիսի երազներով սարկելու սովորութիւն չունինք և մարդկային թէ թէ թիւները միշտ մեր աչքին առջև կը զոտնուին։ Կրթութեան մեծ, հաստատ, անդրդուելի վստահութիւն, տղայութիւն կը շահանքինք անեղը վստահութեամբ պարծիլ և ուրիշ։ Եւ ոչ մէկ բանի մէջ գուցէ ըստ Արթուր Թորոուս արտուած ըլլայ նպատակին հասնելը. բայց իր փառքն է գէպի այս նպատակը բաղիլ։

Ե. Կրնաք շատ իրաւունք ունի։ Մեր փառքը պիտի ըլլայ որ մեր ոչ ընկերութեան կանոններ, կրթութեան

հրահանգներ և զարդի նորոգումներ գրեթէ չափազանց չենք իրաւաւորութիւնը ուղղելով՝ արգելքներու վրայէն ցաթիկելով և թշնամիներու մէջէն անցնելով։

Բայց, սիրելի ունեցողք, կրտեսնէք որ անմահ ստորին մը յիշատակը փառաւորելու նուիրուած ժամանակը կ'առնուինք և զձեզ կըրկենք հոգեկան զուարճութիւններէ, ուստի կըրթանք մեր խօսքը աւարտել և ձեզ ժամագիր ըլլալ հոս գալ տարուան համար։

Արտուածով այն ժամանակ ոչ միայն երախայրիք այլ և առատահոգութիւն կըրտեսնենք ձեզ ընծայել. առայժմ ձեր ներքին թիւնը և օգնութիւնը կը խնդրենք որպէսզի զարդին պակասութիւնները լցնենք և տղայութիւնը ապրու կերպով պաշտպանենք տղայութեան գէ՛մ։

Օր մը Մոզան օրէնագիր փիլիսոփային հարցոյցին «Ինչո՞ւ այնպիսի օրէնքներ տուիր Աթենացոյց. միթէ՞ ընտրելագոյնը չի թիրարար անոնց տալ և մէկէն օրէնագրութեան յիշատակ մը կանգնել ժողովուրդին մէջ»։

Մոզան պատասխանեց հանդարտ սիրտով. «Ես Աթենացոյց տուի ընտրելագոյնը այն օրէնքներէ որոնց կըրտային տանիլ. ներկայ սերունդին կարողութեան համաժողովը ձեռք ուղեցի և ոչ ապագային պատգամ ըլլալ»։

Այսօր մենք ալ օրէնագիր փիլիսոփային խօսքերը մեզ կը խօսեցնենք և կը համարձակենք ըսելու. Խզմիրի հասարակութեան «Մենք ձեռք տուինք ընտրելագոյնը այն ընկերութեան և կանոններէ որոնց կըրտային տանիլ»։

Ուրիշ տեղ և ուրիշ ատեն գրեթէ մեր մեծ ձեռնարկութիւնը ուրիշ ձեռով սկսիլ և ուրիշ կերպով ի գլուխ տանիլ զայն. բայց անով համոզութեան կամ զօրութեան իմանալ յայտնած պիտի ըլլայինք և ոչ մեր կամքը՝ որ կը, է և պիտի ըլլայ միշտ ազգին օգուածը։ Մտկայն ապագային վրայ մեծ վստահութիւն ունինք։ Երբ հիմադրութեան մը մէջ անխախտութեան յուսով սկըզբուած և բարեբոլեւու նշանագիրը կը գտնուին միւս բոլոր պարագաները երկրորդական կը կապուին և կը ընդմանին սօսի ծառին կեղեկներու, որոնց անկումը կոծղին ուժը կաւելցնէ, ներքին հիւթը կը շարժէ և ան բնոր կեանք մը կուտայ։ Պարագայները իրենց աւելորդ զարդով կրնան փոխուիլ, բայց ընկերութեան ոգին պիտի մնայ միշտ անփոփոխ, վստահ մենք համոզումով երևան ելանք, համոզումով կը զոյգենք և համոզումով կը պատենք ժամանակին վճար։

Ատենացոյց Ս. Ասկանեան։

En aucune chose peut-être il n'est donné à l'homme d'arriver au but, mais la gloire est d'y marcher.

ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ՕՍՄԵՆԵԼՆ ԵՐԿԵՐՈՒՂԻՈՅ Ի.ՕՄԻՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԸՅՏՐՆ

Եւրոյի ճամբուն բացուիլը, որ տեղի ունեցաւ Յունիսի 1ին ըստ նոր տուեալի 1866 թ.

ԸՅՏՐՆ ԵՐԹԵՂԻՈՒ ՏՈՄՍԵԿԸՅ ԳԻՆԵՐԵՆ

Մարտի համար Ընդուն կարգ՝ 100 շուրուշ, 2օրի կարգ՝ 77 շուրուշ, 3օրի կարգ՝ 60 շուրուշ, 2իւրու համար 100 շուրուշ, 1շիւրու համար 50 շուրուշ:

Ի.ՕՄԻՐԷՆ ԸՅՏՐՆ						Ս.ՅՏՐՆԷՆ Ի.ՕՄԻՐ					
Հասարակ օր		Կիրակի օր				Հասարակ օր		Կիրակի օր			
1	2	1	2	3		1	2	1	2	3	4
Մոդոն	Կայարանք	Կ.Ա.	Կ.Ե.	Կ.Ե.		Մոդոն	Կայարանք	Կ.Ա.	Կ.Ե.	Կ.Ե.	Կ.Ե.
	Իզմիր բունքա	6.0	5.0	6.0	3.0	4.30	Այսրն				2.0
1 1/4	Բեմեր	6.7	5.7	6.7	3.7	4.37	Գարաբունար				2.20
3 3/4	Պուճա	6.20	5.20	6.20	3.20	4.50	Տէլիքմեհիք				2.40
8 1/2	Սէյիթիքոյ	6.35	5.35	6.35	3.35	5.5	Պալաթըք				3.0
13 3/4	Ճոռմաօվաթը	6.50		6.50			Ա.գիլիք				3.30
17 1/2	Տէլիքիթոյ	7.3		7.3			Այստուրք Գաս.				4.10
22 1/2	Գայաս	7.33		7.33			մէկն.				4.30
26 3/4	Թրիանտա	7.43		7.43			Բօգբունար				4.45
30	Թուրպալը	8.3		8.3			Ճէլար				4.57
36 3/4	Ճէլար	8.33		8.33			Թուրպալը				5.27
41	Բօգբունար	8.45		8.45			Թրիանտա				5.47
48	Այստուրք Գաս.	9.		9.0			Գայաս				5.57
	մէկն.	9.15		9.15			Տէլիքիթոյ				6.27
53 1/2	Ա.գիլիք	9.50		9.50			Ճոռմաօվաթը				6.47
61 3/4	Պալաթըք	10.15		10.15			Սէյիթիքոյ				7.0
67	Տէլիքմեհիք	10.40		10.40			Պուճա				7.10
74 1/2	Գարաբունար	11.10		11.10			Բեմեր				7.25
80 3/4	Այսրն	11.30		11.30			Իզմիր բունքա				8.0

Գրատուն ընդհանուր վերատեսչի Խզմիր, Ի կայարան բունքայի 13—25 Յունիս 1866:

Չ. Փ. ՉԱՐԼԹԸՆ Ընդհանուր վերատեսչի:

